Stockholms Skärgård

Bildspel Anders Dernback. Foto Digitalmuseum, Wikipedia. Text Wikipedia (2022)

Stockholms Skärgård

Stockholms skärgård 1779

Vaxholms Fästning

År 1548 uppfördes den första anläggningen för skydd av inloppet till Stockholm och efterhand tillkom ytterligare utbyggnader. År 1833 påbörjades en total ombyggnad som kom att ge fästningen dess nuvarande utseende. Sedan 1935 är Vaxholms fästning ett statligt byggnadsminne. Vaxholms fästning var från 1916 även namnet på den befästningslinje som sträckte sig från Värmdö över Rindö, Vaxholms kastell, Vaxö, Edholma till Lillskär och som även går under namnet Vaxholmslinjen. Sedan 2003 finns Vaxholms fästnings museum på ön.
Tidigt insåg man platsens strategiska betydelse vid farleden in till Stockholm. I början av 1500-talet lät riksföreståndaren Svante Nilsson (Sture) därför uppföra ett blockhus på Vaxholmen.

Vaxholms fästning som stod klar 1863.

Vaxholms fästning eller Vaxholms kastell är en numera uttjänt befästning som upptar ön Vaxholmen i sundet mellan centralorten Vaxholm och ön Rindö i Vaxholms kommun i Stockholms skärgård.

Stockholms Skärgård

Stockholms skärgård är en arkipelag i östra Mellansverige, belägen längs större delen av Stockholms läns kust. Den räknas som Sveriges största skärgård och den näst största i Östersjön, efter Skärgårdshavet i sydvästra Finland. Området saknar formell avgränsning, men brukar anses sträcka sig från Arholma i norra delen av länet, cirka 150 kilometer (80 nautiska mil) utefter Upplands och Södermanlands kuster till Landsort i söder och i väst-östlig riktning från Stockholms fastland cirka 80 kilometer (43 nautiska mil) österut till i höjd med Svenska Högarna. Skärgården utanför Stockholm brukar delas upp i två huvuddelar, den norra delen med Vaxholm som centralort i söder och Norrtälje i norr, respektive den södra delen med Dalarö som centralort i norr och Nynäshamn i söder. Skärgården mellan Vaxholm och Dalarö och österut brukar benämnas den mellersta skärgården. Cirka 15 procent av markarealen i Stockholms skärgård ägs eller förvaltas av Skärgårdsstiftelsen. Övrig mark ägs till största delen av privata fastighetsägare, i viss mån av olika företag som bedriver verksamhet inom turistnäringen, så även de fiskevatten på inre vatten som tillhör fastigheterna där enbart fastighetsägaren har rätt att bedriva nätfiske. Stockholms skärgård har sedan lång tid tillbaka haft betydelse som kommersiell och militär inseglingsled till Stockholm. Under Gustav Vasas tid som regent (1523–1560) i Sverige beslutades att befästa Vaxholmen för att skydda Stockholms inlopp sjövägen via Kodjupet och Vaxholmen mot fientliga angrepp och 1549 stod den första försvarsanläggningen klar som vid den tiden bestod av ett enkelt blockhus i trä som senare förstärktes med ett torn i sten under Johan III:s tid. Befästningen på Vaxholmen byggdes ut i olika omgångar under flera hundra år och fick sitt nuvarande utseende efter en total ombyggnad som stod klar först 1863. 1889 fick fästningen en egen fast bemanning, som 1902 ombildades till Vaxholms kustartilleriregemente, beläget på Rindö. 2005 flyttade regementet till Berga örlogsbas.

Stockholms Skärgård

Stockholms skärgård har mellan Björkö-Arholma och Öja-Landsort befunnits ha något över **24 000 öar, holmar och skär** och täcker cirka 1 700 km² varav cirka 530 km² är land. Det finns omkring **10 000 bofasta och 50 000 fritidshus** i skärgården. Bofast befolkning finns på alla större öar närmast kusten som har fast bro- eller färjeförbindelser med vägfärja som exempelvis Vaxholm, Ingarö, Värmdö, Yxlan, Blidö, Ljusterö och Väddö men också på många av de större öarna längre ut från kusten som exempelvis Ingmarsö, Möja, Runmarö, Nämdö, Ornö och Utö som trafikeras av passagerarfartyg med fastställda turlistor.

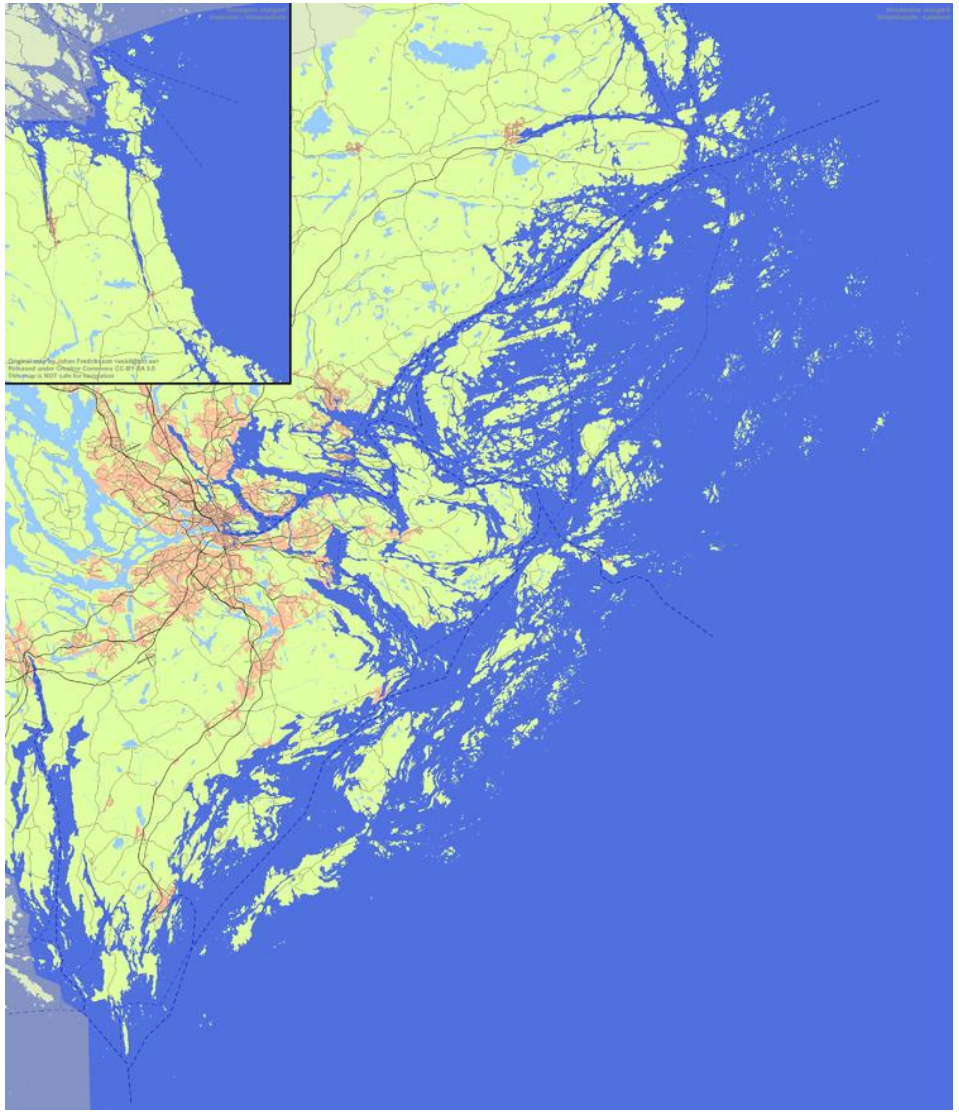

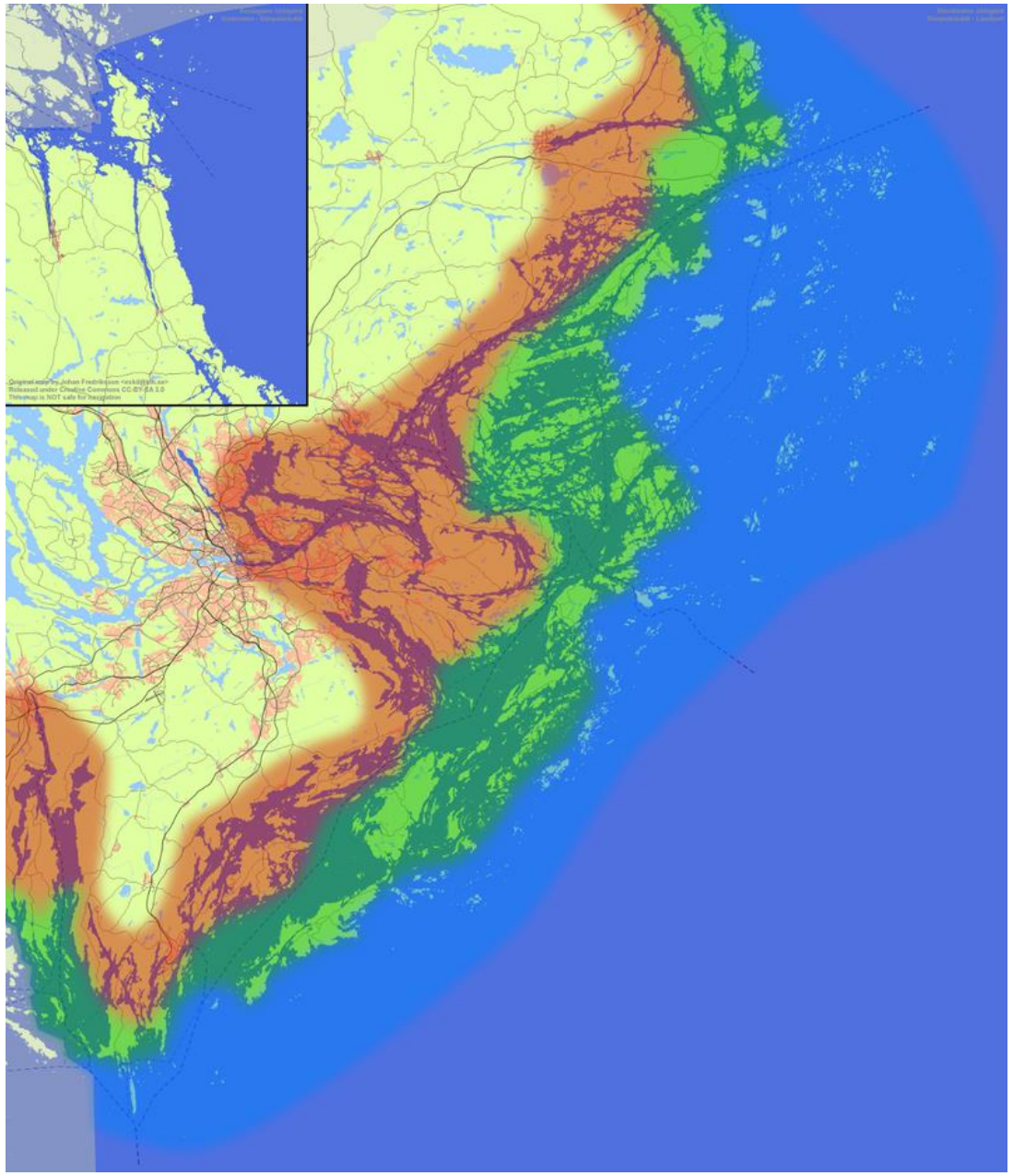

Skärgårdens ungefärliga indelning i inner-, mellan- och ytterskärgård.

Ett fartyg av typen Bojort, en vanlig typ av mindre fraktfartyg från utlandet som angjorde Stockholms hamnar på 1600-talet.

Stockholms Skärgård

Under 1600-talet kartlades Stockholms skärgård av kartografen Carl Gripenhielm. År 1719 drabbades Stockholms skärgård liksom stora delar av ostkusten svårt av rysshärjningarna där många skärgårdsbyar plundrades och brändes ner. Slaget vid Stäket är i sammanhanget ett av de mest kända drabbningarna från denna tid. Stockholms skärgård som fick en mer betydande bofast befolkning först från slutet av 1400-talet, hade vid tiden för rysshärjningarna på 1700-talet en befolkning på totalt cirka 2 800 personer.

RYSSHÄRJNINGAR
Den södra avdelningen under Feodor Apraxin drog sig långsamt söderöver genom Stockholms skärgård under det att Yxlan, Blidö, Ljusterö, Norröra, Söderöra och Rödlöga brändes och plundrades. Vid Svartlöga lyckades de inte landstiga då de utsattes för träffsäker eldgivning från lokala säljägare. Möjligen bidrog även den grunda farleden in till Svartlöga som gjorde det svår
DALARÖ SKANS
1683 inleddes planeringen med en modernisering av fästningen under Erik Dahlbergh. Först 1698 påbörjades arbeten enligt detta förslag. Skansen var försvarsduglig 1724, över 20 år efter Dahlberghs död. Tornet fick sin huv 1753.
I samband med Finska kriget 1808–1809 fick skansen en viss upprustning. Fästningen har aldrig varit i strid och kringgicks av de ryska styrkorna under rysshärjningarna 1719. Den 28 mars 1854 utgick Dalarö skans ur det fasta försvaret. Kaptenen Thorbjörn Morén var den siste fortifikationsbefälhavaren på Dalarö skans.
Blidös läge i Stockholms skärgård.

Kommer vidare Information i bildspelet

Stockholms Skärgård

Slaget vid Stäket i Stockholms skärgård var ett slag under det Stora nordiska kriget, ett led i rysshärjningarna längs svenska östersjökusten. Ryssarna ville tvinga den svenska regeringen till fredsförhandlingar, vilket till sist lyckades. I augusti 1719 hotade de ryska galärerna att nå Stockholm via Baggensstäket, vilket ledde till ett slag till lands och sjöss. Utgången av slaget var oklar. Båda sidor utropade sig som segrare. Ryssarna avbröt efter slaget sina försök att närma sig staden. Flottenheten i fråga var för liten för att utgöra en egentlig invasionsstyrka, och angreppet var nog snarare avsett som ett led i den allmänna terrorkampanjen.

I juli 1719 siktades en rysk flottavdelning på Baggensfjärden, men sedan ryssarna bränt Boo gård, seglade de åter ut. Därefter vidtogs försvarsåtgärder under ledning av fortifikationsöversten Baltzar von Dahlheim. Vid Knapens hål sänktes några stenlastade skutor, och vid Stäkets krog anordnades inre försänkningar, bakom vilka grova bommar lades tvärs över sundet; vidare utfördes förhuggningar och ett retranchemang (skottfältsröjning) av skogen vid Knapens hål samt en skans med ett mindre batteri vid krogen. Arkeologiska undersökningar har visat att träbefästningar delvis anlades i anslutning till några vikingatida gravfält på Baggensstäkets södra strand.

Stockholms Skärgård slaget vid stäket

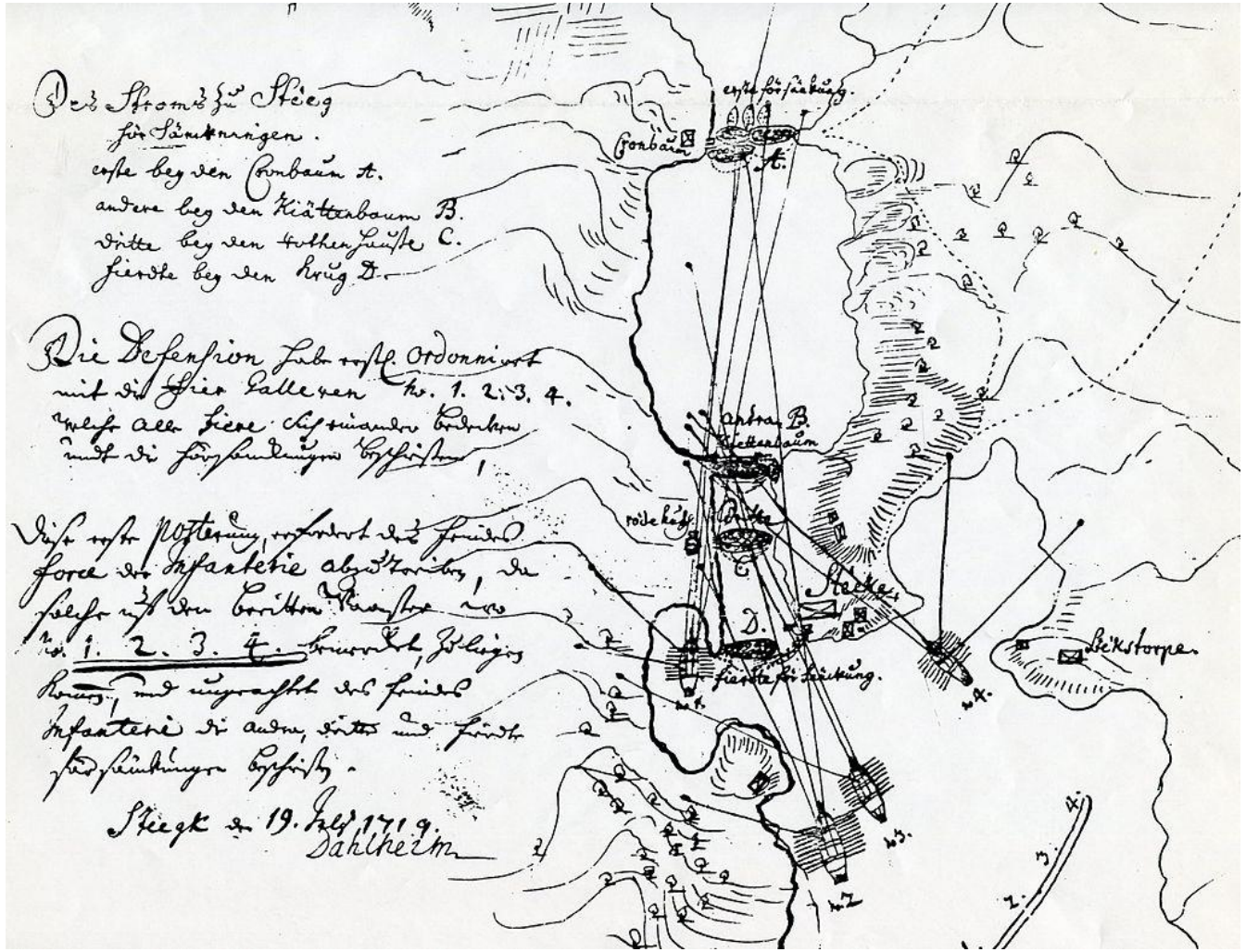

Karta över "Slaget vid Stäket" 19 juli 1719 Den beskrivande texten är på tyska och kan översättas ungefär enligt följande: Försänkningar i Stäksundet Den första vid kronobommen A, Den andra vid bomstängslet B, Den tredje vid det röda huset Den fjärde vid krogen D. Försvaret (die Defension) har jag i utgångsläget arrangerat med de fyra galärerna på platserna 1, 2, 3, 4. vilka alla fyra kan betäcka varandra och bestryka försänkningarna. Denna första gruppering tvingar fiendens styrka att driva bort infanteriet och galärerna omgrupperas i sådant fall till det breda sundet som utmärks av 1. 2. 3. 4. Ankrar upp<br< och oberoende av fiendens infanteri bestryka den andra, tredje och fjärde försänkningen. Stéegh den 19 Juli 1719 / Dahlheim

Under 1600-talet kartlades Stockholms skärgård av kartografen Carl Gripenhielm. År 1719 drabbades Stockholms skärgård liksom stora delar av ostkusten svårt av **rysshärjningarna** där många skärgårdsbyar plundrades och brändes ner. Slaget vid Stäket är i sammanhanget ett av de mest kända drabbningarna från denna tid.

RYSSHÄRJNINGAR

Den södra avdelningen under *Feodor Apraxin* drog sig långsamt söderöver genom *Stockholms skärgård* under det att Yxlan, Blidö, Ljusterö, Norröra, Söderöra och Rödlöga brändes och plundrades. Vid Svartlöga lyckades de inte landstiga då de utsattes för träffsäker eldgivning från lokala säljägare. Möjligen bidrog även den grunda farleden in till Svartlöga som gjorde det svår

DALARÖ SKANS

1683 inleddes planeringen med en modernisering av fästningen under Erik Dahlbergh. Först 1698 påbörjades arbeten enligt detta förslag. Skansen var försvarsduglig 1724, över 20 år efter Dahlberghs död. Tornet fick sin huv 1753.

I samband med Finska kriget 1808–1809 fick skansen en viss upprustning. Fästningen har aldrig varit i strid och kringgicks av de ryska styrkorna under rysshärjningarna 1719. Den 28 mars 1854 utgick Dalarö skans ur det fasta försvaret. Kaptenen Thorbjörn Morén var den siste fortifikationsbefälhavaren på Dalarö skans.

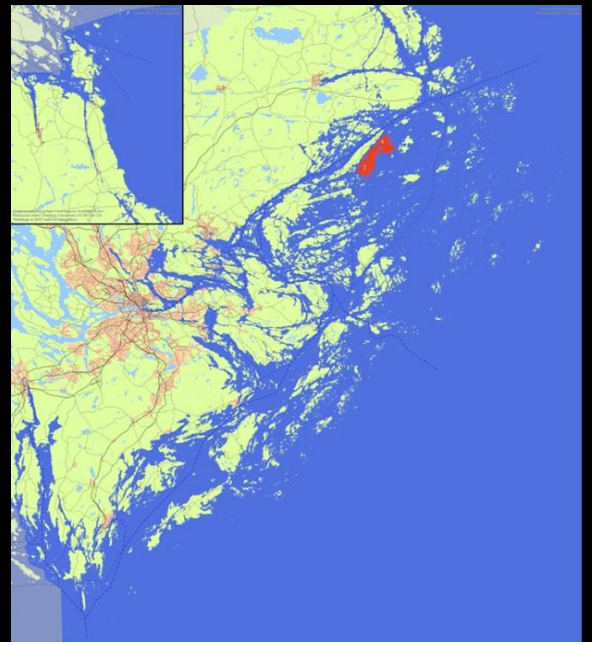

Blidös läge i Stockholms skärgård.

DEN RYSKA FLOTTAN GICK MOT GÅLÖ

Den ryska flottan fortsatte mot Gålö, Ornö, Muskö och den ekonomiskt viktiga järngruvan på Utö där man förstörde bergverken, kastade ned varpsten i gruvhålen som vattenfylldes och tippade malmlagret i sjön. Den 21 juli nådde de fram till Södertälje. Försvaret söder om Stockholm hade anförtrotts Krzysztof Urbanowicz, som med omkring 500 dragoner fick till uppgift att hindra ryssarna att den här vägen rycka fram mot Stockholm. Ryttmästren Leclair anföll på morgonen en mindre trupp om ett 80-tal kosacker som landstigit i närheten av Hörningsholm och drev dem på flykten. Kort därefter höll kapten Paco Hårleman på att rida i armarna på huvudavdelningen av den ryska truppen om 3000 till 4000 man som höll på att landstiga vid Igelstaviken. Urbanowicz beslutade sig för att dra tillbaka trupperna söder om Södertälje till en position på Rosenborgsgärdet öster om Södertälje där hans dragoner fick större spelrum för att försvara sig. Samtidigt fick Carl Gustaf Bielke order att med 400 man ur Upplands tremänningsregemente täcka reträtten.

Vaxholms hus enligt Erik Dahlberghs Suecia antiqua et hodierna.

Stockholms Skärgård

Under **300-årsdagarna för Slaget vid Stäket** arrangerades en rad historiska uppvisningar i Stockholm med omnejd. Historiska föreningar från flera länder var tidsenligt klädda i uniformer från 1700-talet. Här är ryska och svenska soldater uppställda på Riddarholmen nedanför Wrangelska palatset inför paraden genom staden och uppvisningen på kaserngården till Armémuseum.

Stockholms Skärgård

Gripenhielms generalkarta 1688.

Gripenhielms generalkarta är Sveriges första generalkarta över "Svea och Göta rike samt storfurstendömet Finland" som upprättades av kartografen Carl Gripenhielm 1687–1688. Kartverket är utfört i skala 1:3 000 000 och förvaras idag på Kungliga biblioteket i Stockholm.

Stockholms Skärgård

Efter andra världskriget och in mot 1950-talet skedde en successiv utflyttning från skärgården in till de närmaste fastlandsorterna som erbjöd ett större utbud av arbetstillfällen. Utflyttningen berodde också till stor del på att den obligatoriska skolgången successivt byggdes ut där många blev tvungna att söka sig till fastlandet där skolorna fanns för högre studier efter den grundläggande folkskolan. Fisket var länge en betydande näring men minskade gradvis i betydelse och utgör idag en mycket liten del av skärgårdsnäringarna. Under senare delen av 1900-talet, från omkring 1960 och framåt har Stockholms skärgård utvecklats till att främst få rollen som sommarviste för fastlandsbor från i huvudsak stockholmstrakten, med hyrda eller egna sommarhus och som friluftsområde för fritidsbåtar med övernattningsmöjlighet i likhet med camping på fastlandssidan. Utvecklingen har lett till ett starkt säsongsbetonat behov av arbetskraft inom olika servicenäringar i skärgården.

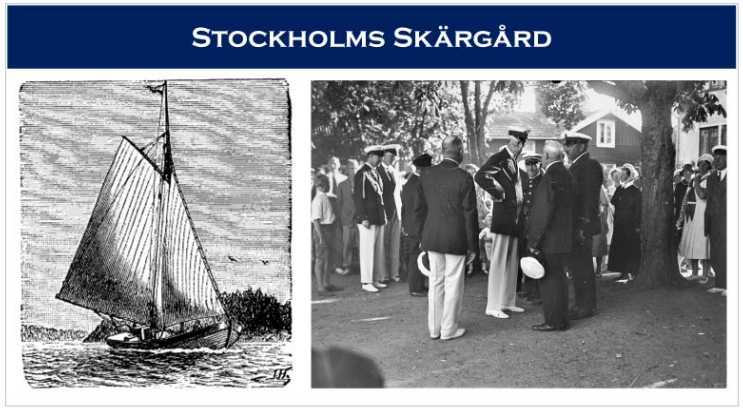

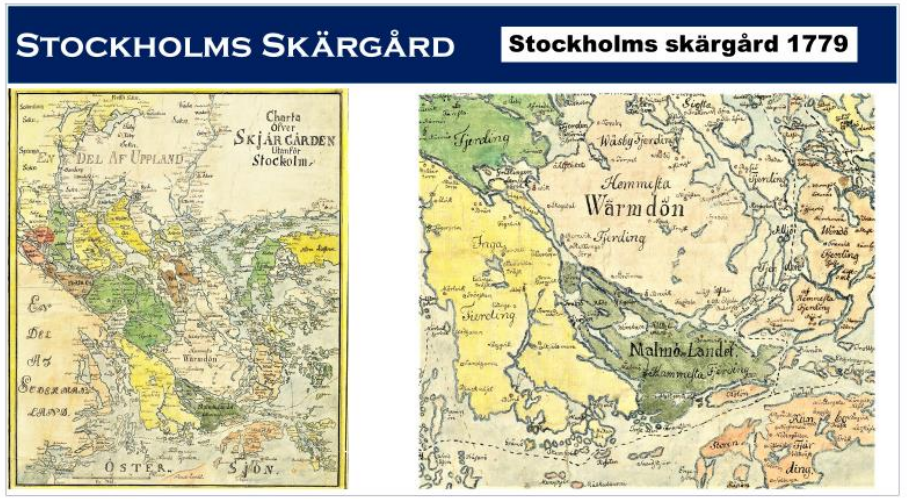

Stockholms Skärgård

Skärgårdsbornas levnadsvillkor

Stockholms skärgård har i alla tider haft karaktären av småjordbruk kombinerat med fiske för det egna hushållet, till skillnad från Göteborgs skärgård som mer har haft karaktären av renodlade fiskesamhällen. Dessa tydliga skillnader i levnadsvillkor och utkomstmöjligheter har medfört stora skillnader i kultur och utveckling i de båda typerna av skärgårdssamhällen.

Ända fram till början av 1900-talet präglades skärgårdsbornas levnadsvillkor av ekonomisk knapphet i jämförelse med levnadsvillkoren på fastlandet. På de mindre gårdarna med små jordbruksarealer fanns det ett begränsat utrymme för försäljning av jordbruksprodukter. Det som producerades gick för det mesta åt i det egna hushållet och för foder till gårdens djur under vinterhalvåret. Fisket svarade för en betydande del av hushållningen men även som inkomstkälla, där man på de större öarna med en stor befolkning ofta fiskade i arbetslag med gemensamt ägda större fiskeredskap.

Trängseln på dessa fiskeställen var tidvis stor och ordningen måste upprätthållas med noggranna föreskrifter. Ett ”Hamneskrå” upprättades redan 1448 av Karl Knutsson (Bonde) (cirka 1409–1470) och Huvudskärslagen 1450 av Erengisle Nilsson d.y. Dessa ersattes 1669 av en ”Hamnerätt”, och senare av Kungl. Maj:ts förnyade ”Hamnordning” år 1726. Längst ut i skärgården med tunna jordlager som bara räckte till mindre trädgårdsland för exempelvis potatisodling och ett fåtal betesdjur, svarade fisket och jakt på säl och sjöfågel för de huvudsakliga inkomstkällorna. Hushållen i skärgården var ofta helt självförsörjande och det mesta tillverkades på den egna gården eller lokalt på någon av de närmaste större öarna.

Stockholms Skärgård

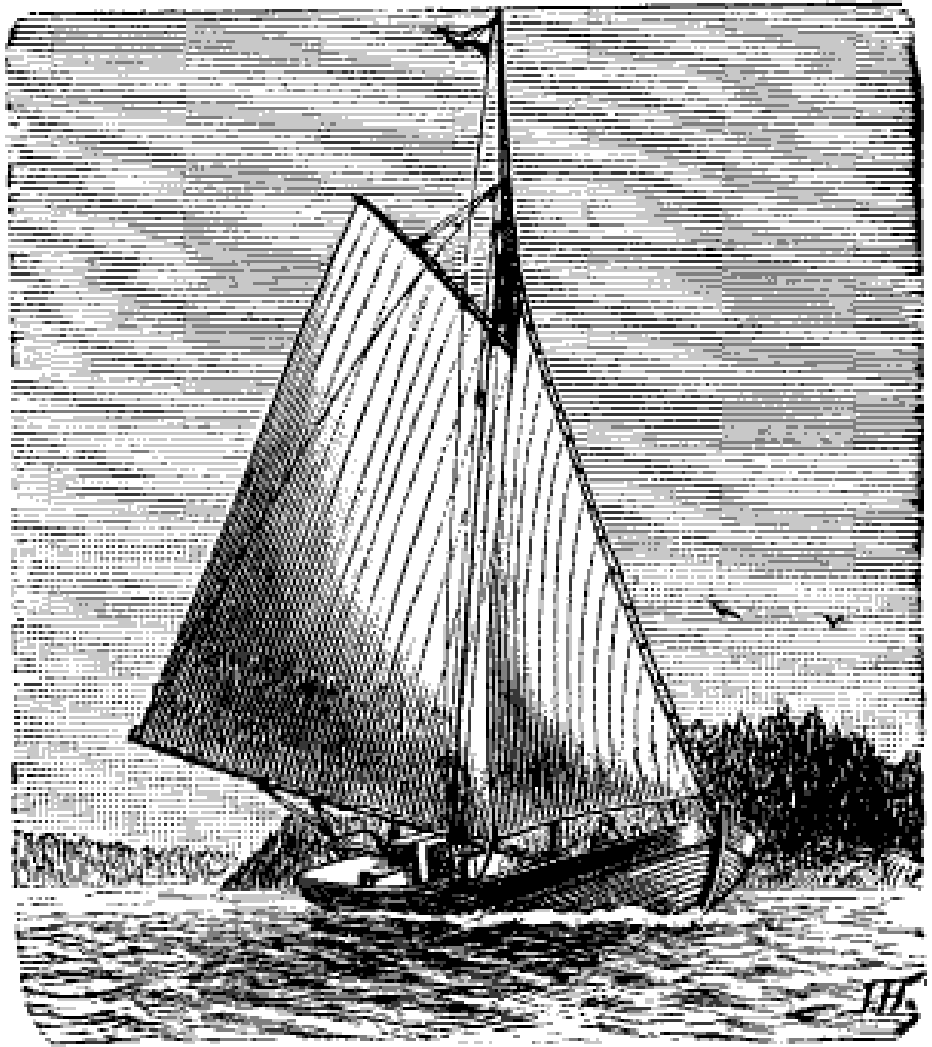

Stockholms Skärgård Sandhamn

Stockholms Skärgård

Stockholms Skärgård

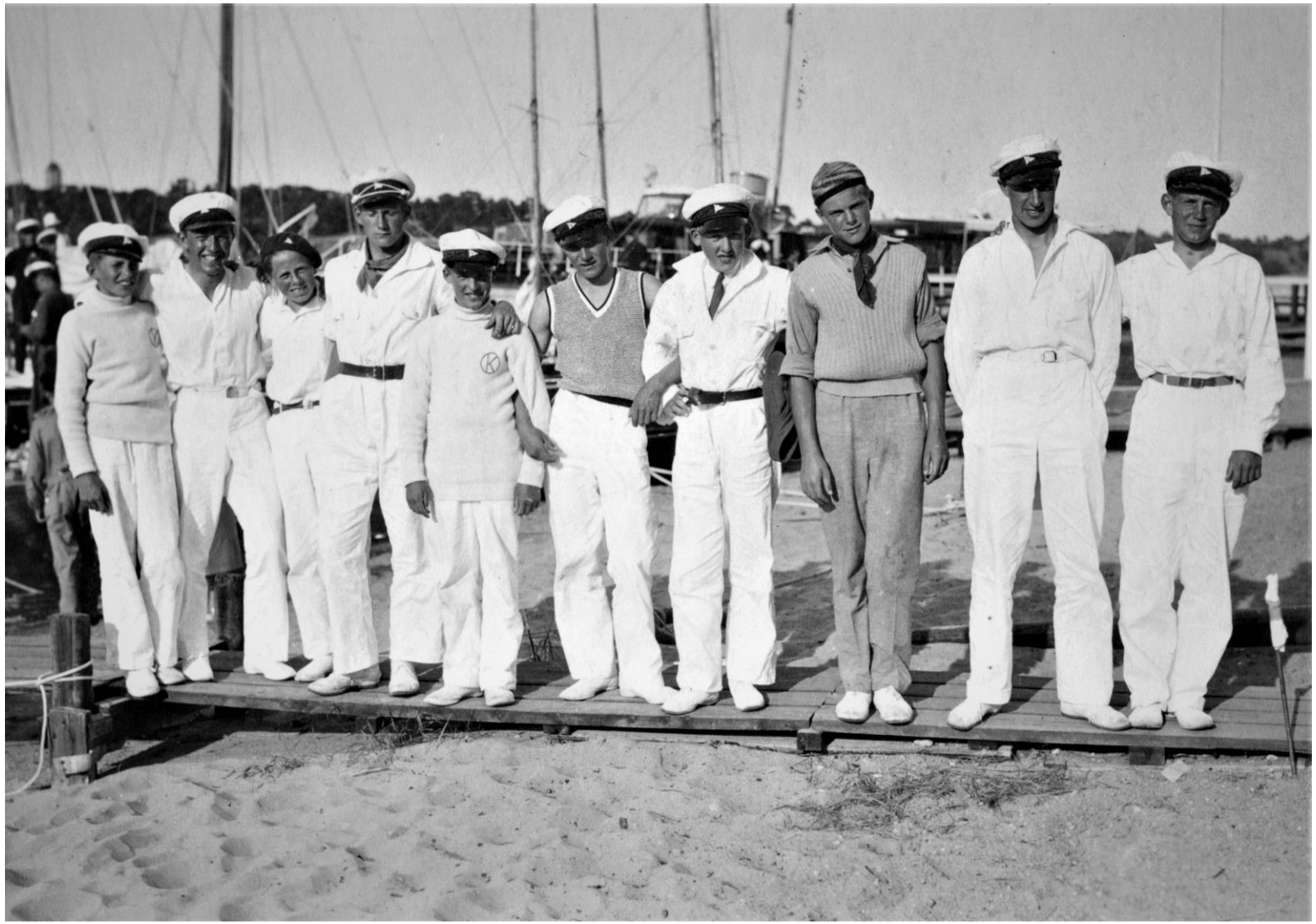

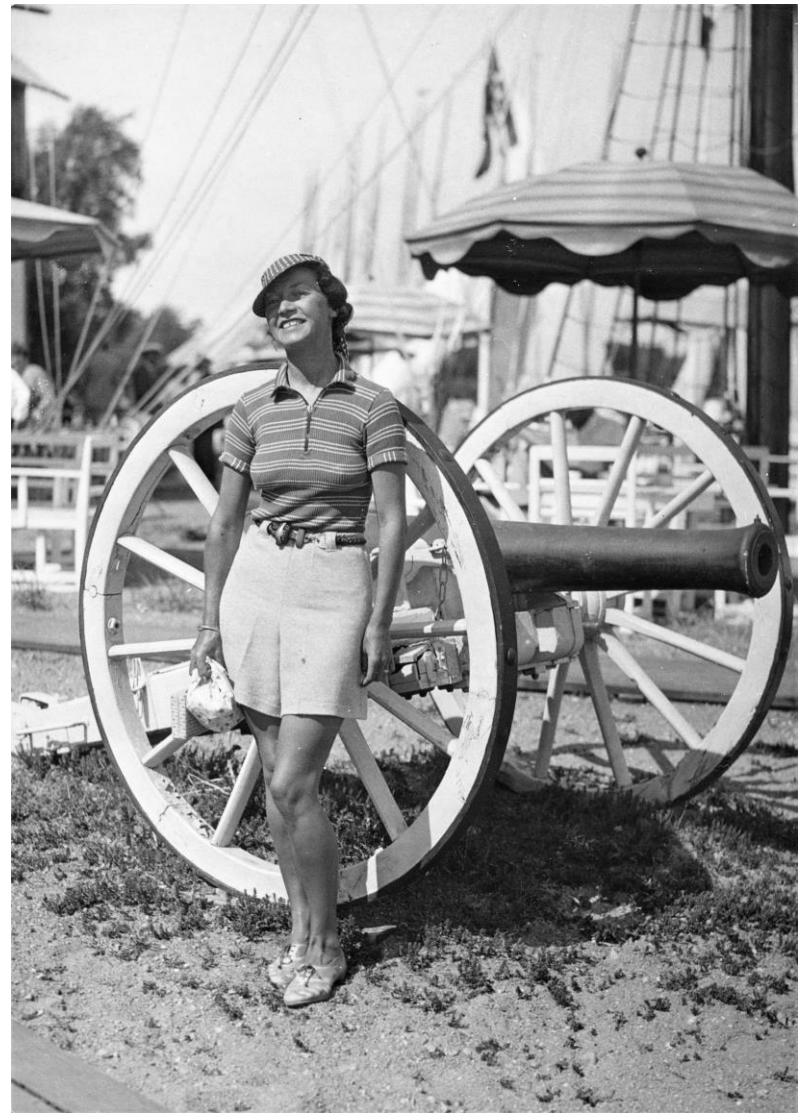

VÄSTAN

VIKING LINE

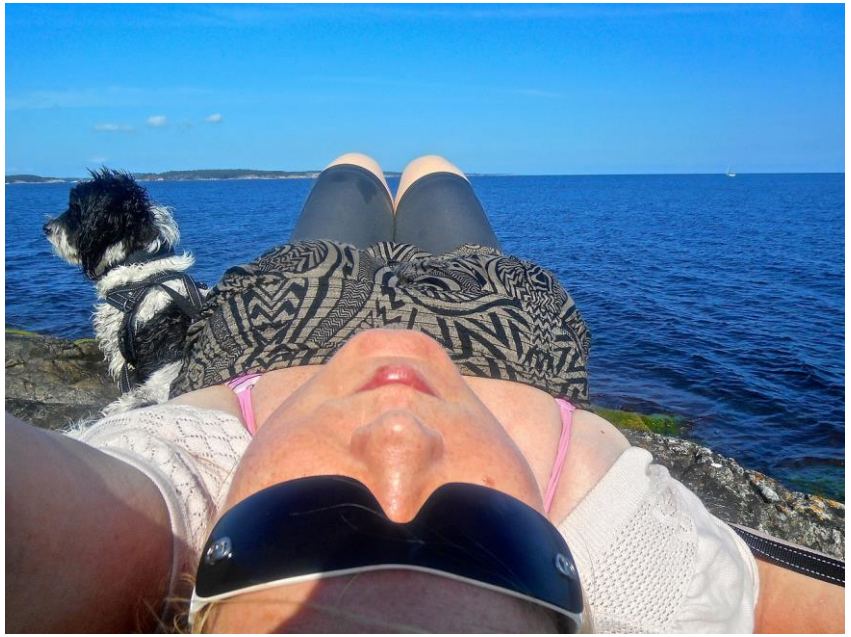

Grace
VIKING LINE

VAXHOLMS
HOTELL

Vaxholms kommun

(även Vaxholms stad) är en kommun i Stockholms län. Centralort är Vaxholm.

Kommunen har 11 988 invånare (2021) och omfattar totalt 70 öar varav 57 är bebodda.

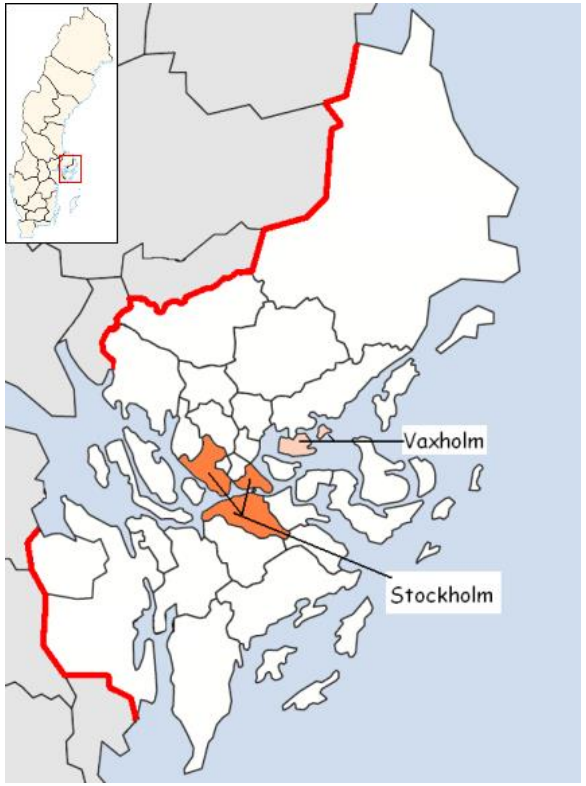

Dalarö skans av Per Wilhelm Cedergren

Vaxholms Fästning

Blidö

Blidö är en ö i Blidö socken, Norrtälje kommun, Stockholms län i Stockholms skärgård.

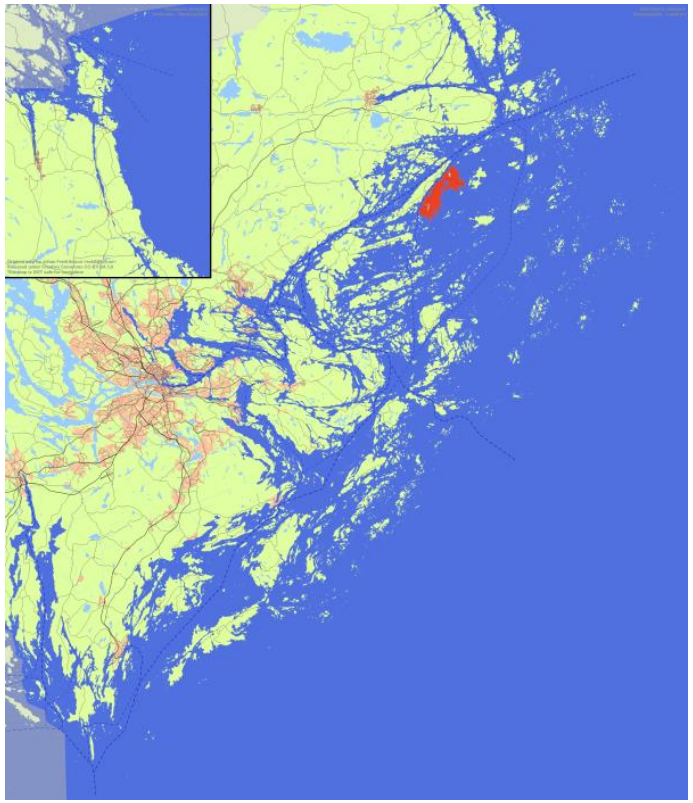

Yxlan är en ö i Stockholms skärgård, som ligger mellan Furusund och Blidö i Blidö socken i Norrtälje kommun, Stockholms län.

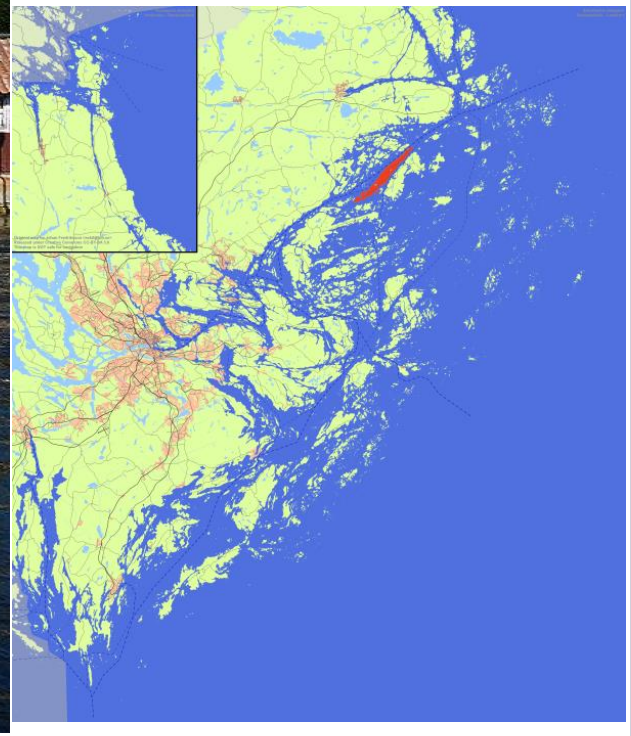

Ljusterö, som ligger i Österåkers kommun, är den största ön i Stockholms skärgård som saknar broförbindelse med fastlandet. Ljusterö är förbundet med fastlandet via färjeleden Ljusteröleden.

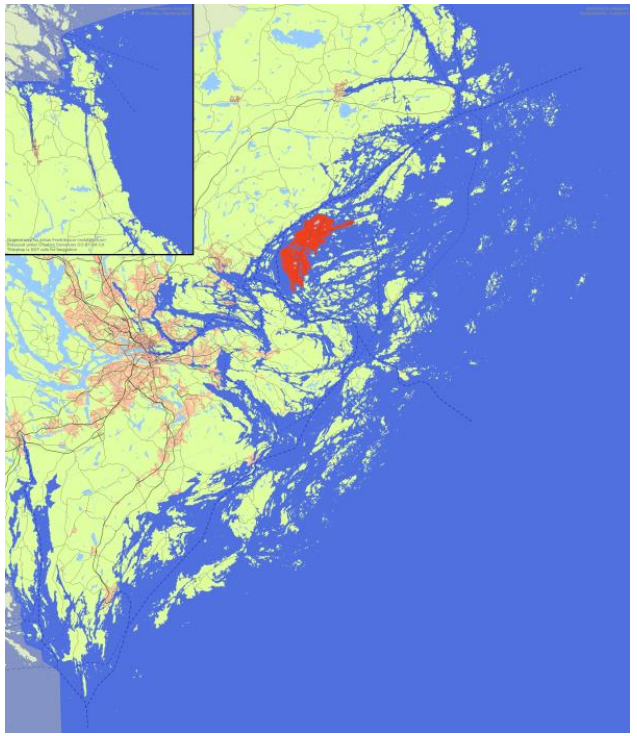

Ingmarsö är en ö i Österåkers kommun, Stockholms skärgård. Namnet Ingmarsö finns det flera olika teorier om, den äldsta är att namnet kommer av alla de sjöar, inmarer, som en gång fanns på ön. Inmarsö har förvandlats till Ingmarsö, som fortfarande är en sjörik ö med Storträsk, Lillträsk, Bergmar och Maren. Den västligaste delen av Ingmarsö utgörs av halvön Brottö.

Möja är en ö i den yttre delen av mellersta Stockholms skärgård. Den är huvudö för en grupp öar som kallas Möja-arkipelagen. Möja kallas även Stora Möja. Söder om Stora Möja ligger Södermöja. Öarna är åtskilda av sundet Möja ström. Möja ligger i Värmdö kommun.

Gustavsbergs hamn med kyrka och vattentorn i bakgrunden.

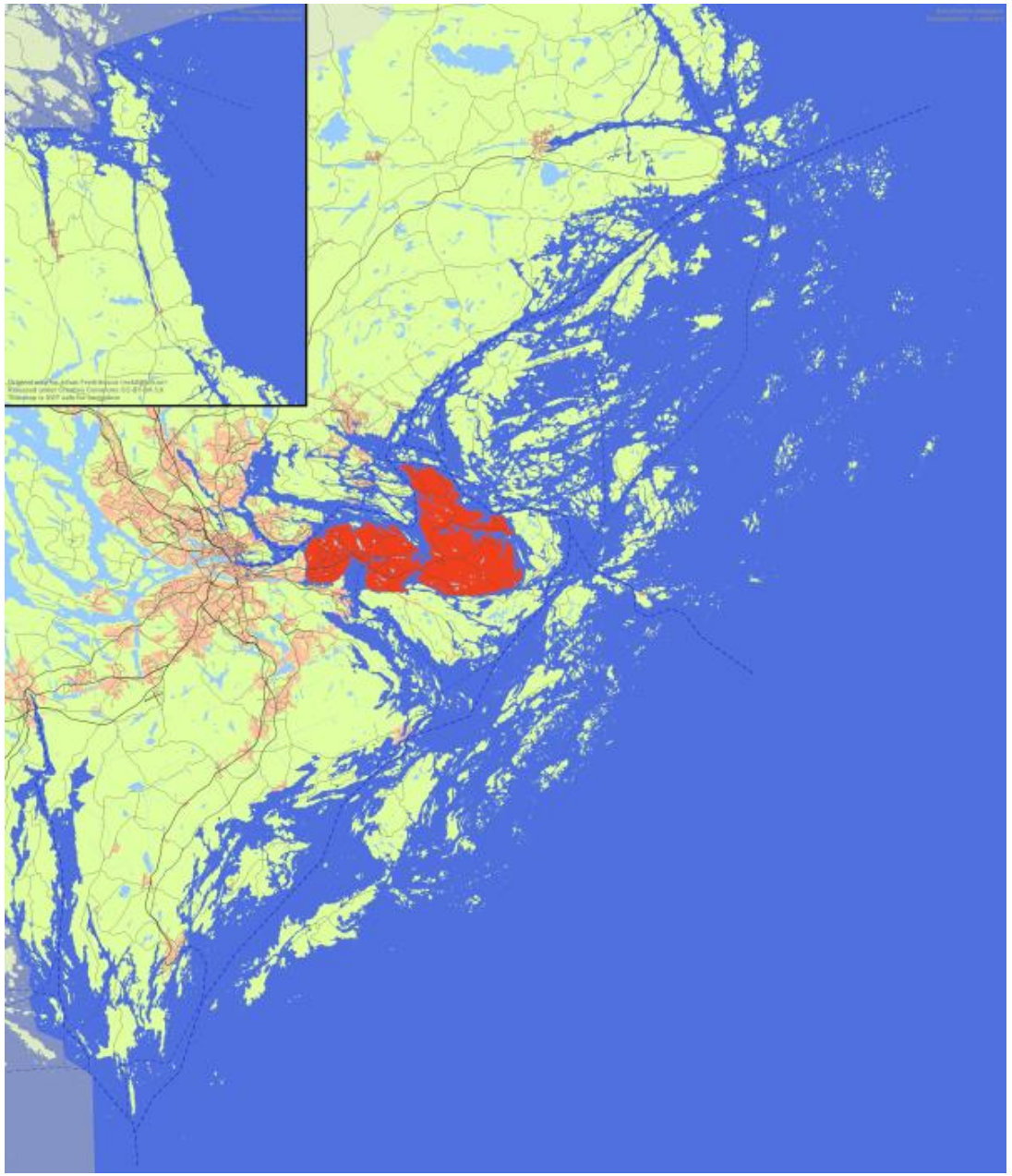

Värmdö eller Värmdön är en ö belägen i Stockholms inre skärgård, i landskapet Uppland. Värmdö är Sveriges sjätte största ö (efter Gotland, Öland, Södertörn-Nacka, Orust och Hisingen). Dess yta är 180 km². Största delen av ön, och alla mindre öar öster därom, ligger inom Värmdö kommun. Den västligaste delen av Värmdön ligger i Nacka kommun.

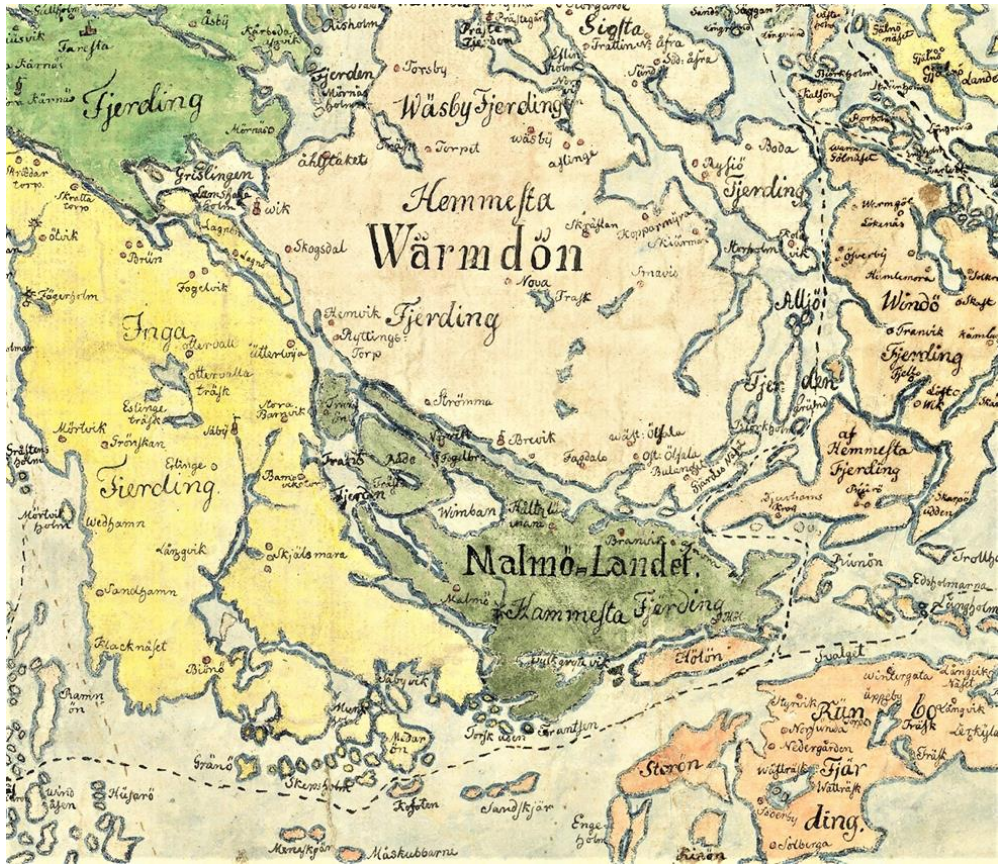

Ingarö varv på norra Ingarö.

Runmarö i Djurö socken och Värmdö kommun är med runt 1 500 hektar en av de större öarna i Stockholms skärgård, belägen söder om Kanholmsfjärden, mellan i öster Sandön och i väster Stavsnäs på Värmdöns östligaste del.

Nämdö är en 10,46 km² stor ö och därmed en av de större i Stockholms skärgård. Den ligger i Nämdö socken i Värmdö kommun och i Södermanland. På ön ligger Nämdö kyrka som är församlingskyrka i Djurö, Möja och Nämdö församling.
Nämdö är en bilfri ö med promenad- och cykelvägar. Bra grusväg (länsväg AB 690) går från Östanviks i nordost till Bunkvik i sydost, cirka fem kilometer, med avtagsvägar till Solvik, Sand och Västerby. I Solvik ligger en livsmedelsbutik, restaurang och bensinmack. I Sand ligger Hembygdsgården där Nämdö hembygdsförening huserar samt Gamla skolan med skärgårdsmuseum . Vid Östanviks gård bedrivs ekologiskt jordbruk.

Ornö är den största ön i Stockholms södra skärgård och ingår i Ornö socken i Haninge kommun. Den är cirka 15 km lång och 3-4 km bred. Ornö har ungefär 300 bofasta invånare, men öns invånarantal stiger kraftigt under somrarna då det finns ett antal större fritidshusområden på ön, där Brevik i väster är det största.

Muskö är en ö i Stockholms södra skärgård tillhörande Haninge kommun i Stockholms län. På ön finns två tätorter: Muskö och Norra Muskö

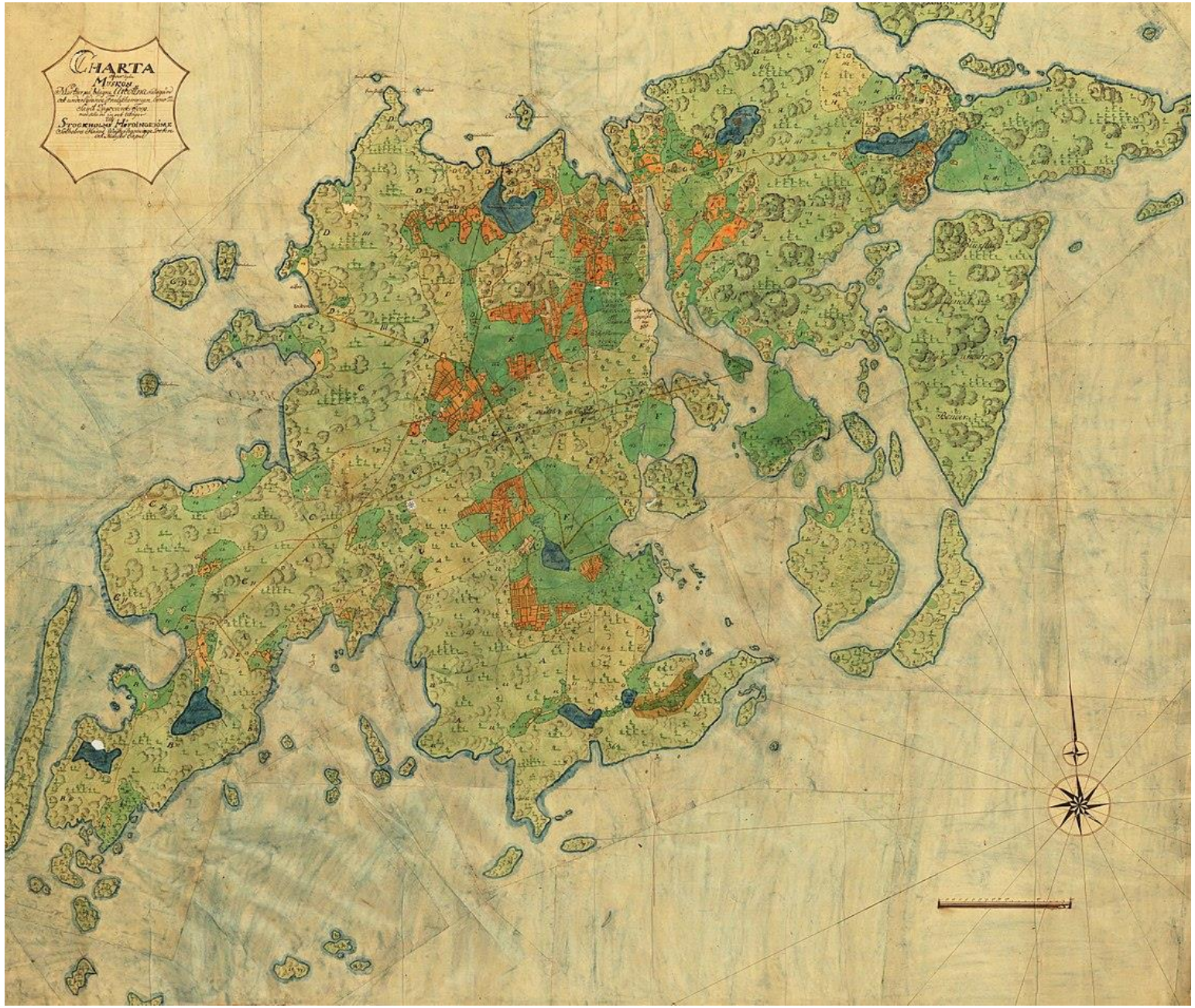

Namnet på ön (1278 in insula Muskø) innehåller förleden musk, som betyder mörker, skugga men med oklar tolkning. Muskö har Horsfjärden i väster och den stora fjärden Mysingen mot Östersjön i öster. Muskö består av flera öar som har växt samman genom landhöjningen och är med sin area om cirka 30 km² en av skärgårdens största öar. Muskö kanal, med anor från 1700-talet, delar Muskö i en större sydvästra och en mindre nordöstra del.

Utö är en av de största öarna i Stockholms södra skärgård. Utö, som numera är nästan ihopväxt med Ålö, ligger i Haninge kommun och i Utö socken, cirka 16 kilometer nordost om Nynäshamn. Namnet har förklarats med att ön ligger längst ut mot öppet, oskyddat vatten.

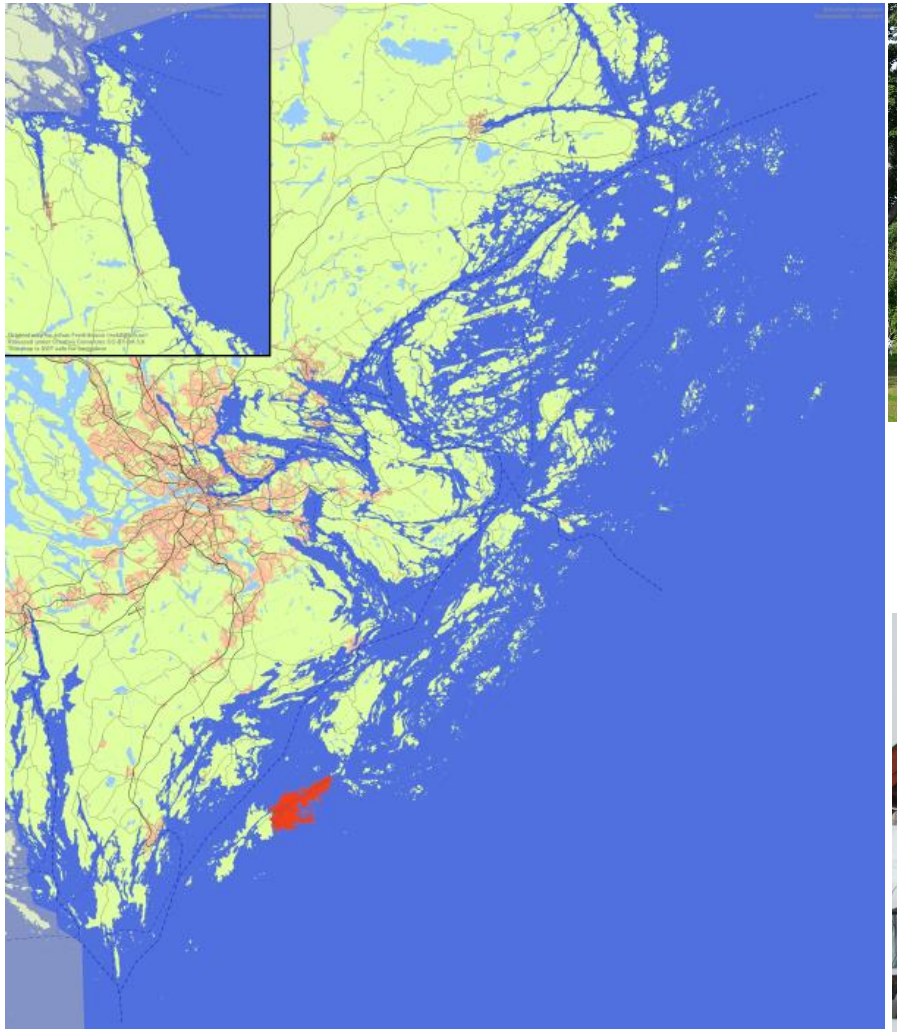

Utö

Arholma kyrka.

Furusund (historiskt även Halsö) är en ö och småort i Stockholms skärgård mellan Yxlan och Eknö i Blidö socken i Norrtälje kommun, Stockholms län.

Svartlöga

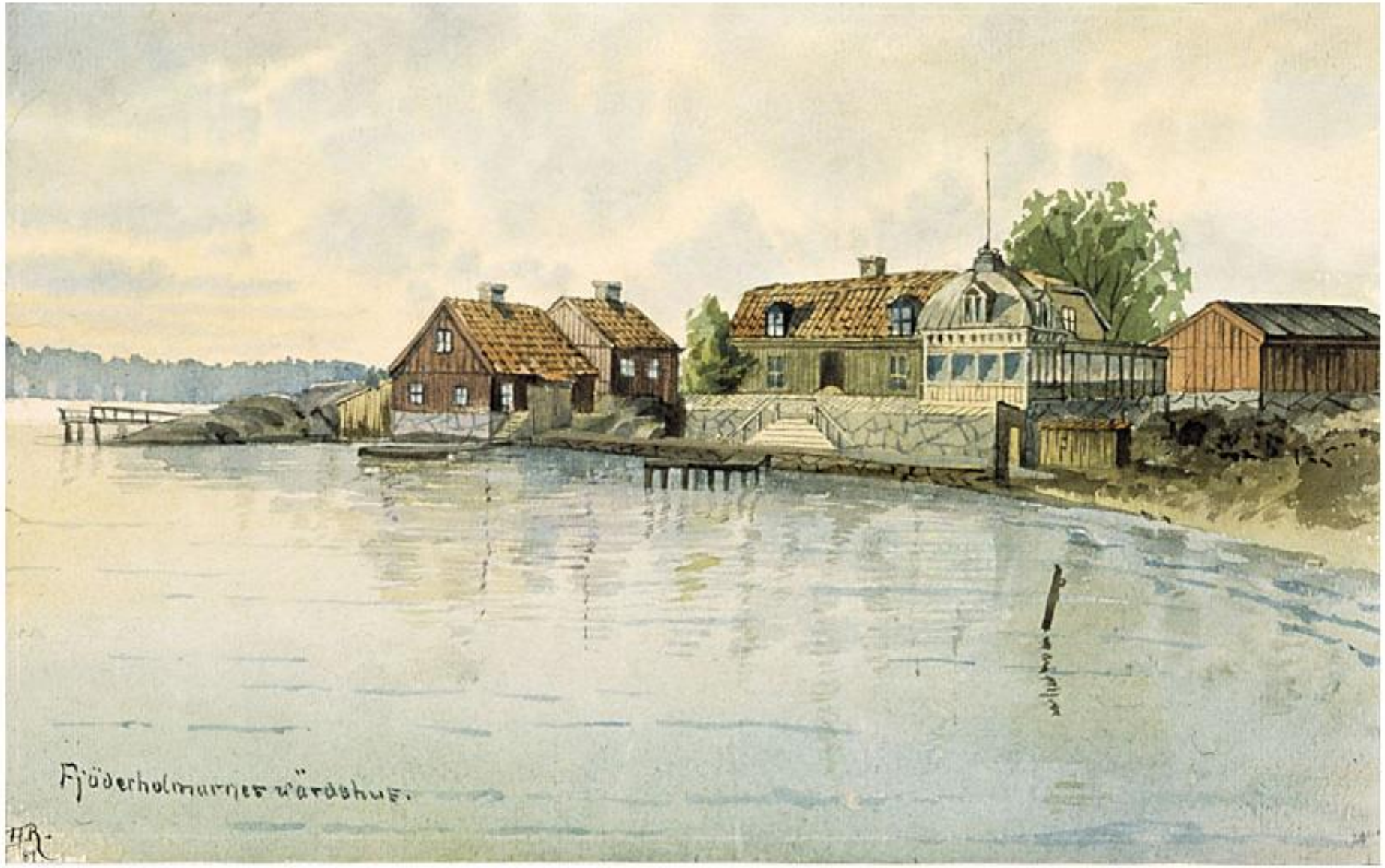

Fjäderholmarnas värdshus på en målning 1889 av Henrik Reuterdahl. Värdshuset på bilden låg i den södra viken på Stora Fjäderholmen.

Fjäderholmarna, hamnen vid Stora Fjäderholmen.

Grönskär

Bullerön

Landsort

Björkskär som ingår i Björkskärs skärgård är belägen i Värmdö kommun men ägs privaträttsligt av Lidingö stad. Ögruppen ligger cirka 8 M (15 km) ost om Möja. Närmaste ögrupp rakt söderut är Horssten på ett avstånd av cirka 3,5 M (6,5 km). Direkt norrut ansluter Melkobbarna och Lilla Nassa skärgård.

Svenska Högarna är en ögrupp och ett naturreservat i Blidö socken i Norrtälje kommun i Stockholms län.
På den största ön Storön finns en fyrplats som också heter Svenska Högarna. Ögruppen är en av Stockholms norra skärgårds ostligaste utposter och ligger cirka 18 distansminuter rakt öster om nordspetsen på Möja. Svenska Högarna saknar reguljär båtförbindelse och är landets mest isolerade bebodda ö.